

quod tamen ex hypothesi nunquam eveniet, quia quod *indefinite*, seu sine fine movetur, nunquam *ultimum* attingit. Præterea: cum singuli homines, vel saltem maxima pars hominum, mortem oppeterent antequam perficeretur progressus ille indefinitus, omnes, vel saltem maxima hominum pars beatitudine privarentur.

Prob. 2.º Appetitus humanus ad bonum infinitum sese porrigit, nec minori bono quietari aut expleri potest, prout in superiori articulo demonstratum est: ergo perfectio indefinita generis humani hominis beatitudinem nequit constituere; tum quia repugnat *indefinitum* possideri actu totum; tum quia nunquam ad infinitum pertingere potest.

THESIS 3.^a

Beatitudo perfecta solum in altera vita potest oblineri: at imperfecta quædam in præsentia haberi potest.

Prob. 1.^a pars. Beatitudo perfecta posita est in possessione Dei, qui, ut supra demonstratum est, constituit beatitudinem objectivam hominis; sed ejusmodi possessio perfecte haberi nequit nisi in altera vita: ergo. Min. prob. Nam Deus, utpote bonum spirituale et intelligibile, non corpore, nec sensibus, sed intellectu, et voluntate solum possidetur; actus vero intellectus, et voluntatis in præsentia vita multiplicibus defectibus sunt obnoxii, prout abunde experientia ostendit. Ergo solum post separationem a corpore corruptibili quod *aggravat animam*, Deum possidere potest homo intellectu, obscuritate, ignorantia, et erroribus jam libero, et voluntate ad Deum conversa, nec sensibilibus passionibus, aut flexibilitati in malum obnoxia.

Altera pars thesis ex præcedenti consequitur. Nam si perfecta hominis beatitudo in possessione perfecta Dei per cognitionem et amorem posita est, plane constat ejusdem Dei cognitionem et amorem, prout in hac vita obtineri potest, imperfectam hominis beatitudinem constituere. Ex quo ulterius consequitur, solos justos vera felicitate gaudere; quippe in solis justis hæc duo conjunguntur, cognitio, nempe, et amor Dei, ex quibus animi tranquillitas, verum gaudium, appetitus requies, cordis pax, ac cætera bona, quæ quandam similitudinem et participationem perfectæ beatitu-

dinis præ se ferunt, consequuntur. *Similitudinem*, inquam, et *participationem*; nam, ut optime habet D. Augustinus: «Hic dicimur quidem beati quando pacem habemus, quantulacunque hic haberi potest in vita bona, sed hæc beatitudo illi, quam finalem dicimus, beatitudini comparata, prorsus miseria reperitur (1).»

SCHOLIUM.

Non una fuit Scholasticorum sententia circa *essentialem* beatitudinem, quam quidam in actibus intellectus et voluntatis reponebant; alii in actu voluntatis, qui dicitur fruitio; alii in actu amoris reponebant. Nobis probabilior videtur sententia D. Thomæ, qui essentiam beatitudinis perfectæ in operatione intellectus constituit. Revera enim, sicut bonum sensibile sensu possidetur, ita objectum intelligibile intellectu. Cum ergo Deus sit objectum intelligibile, operatione intellectus proprie ac primario, ac proinde essentialiter possidetur. Ad hæc, actus voluntatis ut amor, fruitio, gaudium etc. actum intellectus præsupponunt, et illum consequuntur; quandoquidem ex perfecta cognitione Dei sequitur amor ejusdem, fruitio, gaudium, etc.

CAPUT SECUNDUM.

DE MORALITATE ACTUUM HUMANORUM.

ARTICULUS PRIMUS.

De natura moralitatis.

Nullibi elucet magis moralem doctrinam doctrinæ metaphysicæ respondere ac ex ea derivari, quam in præsentia materia, in qua mira, nec minus a ratione absona systemata observare licet. Nos missis veterum ethnicorum placitis, recentiorum sententias ad quædam capita revocamus, quæ sequentibus exhibentur.

(1) *De Civit. Dei*, lib. 19, cap. 10.

1.° *Systema scholæ sensualistæ.*

Hæc schola innixa principio sensationis, quam unice in homine admittit, discrimen inter bonum et malum morale, repetit ex voluptate, aut utilitate actionis, ita ut illæ hominis actiones *bonæ* dicantur, ex quibus felicitas aliqua, delectatio, aut utilitas homini acquiritur; *malæ*, quæ dolorem, aut incommodum, et damnum afferunt. Systema hocce explicite vel implicate profitentur, præter Condillac, Helvetium, Voltaire cum reliquis gallicis philosophis elapsi sæculi, Hobbes, cujus systema politicum de absoluto despotismo, ac de *homine homini lupo*, fundamentum habet in hac voluptatis (1) theoria morali, ac denique *Socialismi*, et *Communismi* propugnatores, qui in praxi ad *moralem* aut *voluptatis*, aut *utilitatis*, tandem deveniunt, prout de Saint-Simon, Fourier, et Owen supra adnotavimus. Verbo: omnes qui cum schola sensualistica, non alias cognoscendi facultates præter sensum admittunt, non aliam moralitatem in actibus agnoscunt, aut agnoscere jure possunt, nisi voluptatem et dolorem (2).

(1) Audiatur de re hac Cousin: «Pour Hobbes... l'idée du bien et du mal n'a d'autre fondement que la sensation agréable ou désagréable... L'homme est capable de jouir et de souffrir; sa loi unique est de souffrir le moins possible, et de jouir le plus possible. Puisque telle est la loi unique, il a tous les droits que cette loi lui confère; il peut tout pour sa conversation, et son bonheur; il a le droit de sacrifier tout à soi... C'est là l'état de nature, qui n'est pas autre chose que l'état de guerre, le combat de tous contre tous... L'état social est l'institution d'une puissance publique plus forte que tous les individus, capable de faire succéder la paix à la guerre et d'imposer à tous l'accomplissement de ce qu'elle aura jugé utile, c'est-à-dire, juste. Mais comme les passions comprimées sont en révolte naturelle et nécessaire contre la nouvelle autorité, cette autorité ne peut être trop forte; et Hobbes place l'espèce humaine entre l'alternative de l'anarchie ou d'un despotisme, qui sera d'autant plus conforme à sa fin qu'il sera plus absolu.» *Hist. de la Phil.* lec. undec. pag. 380.

(2) Nec le moveat quod quidam loco voluptatis, utilitatem prædicent; hæc quippe cum illa identificatur quoad eos qui nihil in homine præter sensationes esse affirmant. Qua in re bene habet Cousin, dum scribit: «La philosophie de la sensation partant d'un fait unique, la sensation agréable ou pénible, arrive nécessairement en morale à un principe unique, l'intérêt... La morale de l'intérêt

2.° *Systema scholæ utilitariæ*: eorum, nempe, qui moralitatem actionis humanæ repetunt ex utilitate aliorum, ac præsertim communitatis, maxime vero ex utilitate generis humani; unde et schola *humanitaria* dici potest. Ad eam spectant, inter alios, Bentham supra citatus, Hutcheson, ac demum assectæ et propugnatores progressus indefiniti generis humani.

3.° *Systema sensibilitatis morales*; quo nomine hic comprehendere volumus eos, qui distinctionem inter bonum et malum morale repetunt ex quadam affectione sensibili (*sensitivo moral*), quæ actiones quasdam tanquam bonas prosequimur, alias vero ut malas aversamur. Systema hocce non unam et eandem, sed varias formas exhibet. Namque

a) Quidam illud explicant per *satisfactionem internam*, quam in nobis experimur dum bene agimus, aut alios bene agere videmus; contra vero, dum male agimus, aut alios agere observamus.

b) Alii, ut Smith, per sympathiam et antipathiam, quam erga actiones quasdam ipsarumque auctores experimur.

c) Alii autem, ut Reid cum aliis scholæ scoticæ discipulis, docent bonum et malum morale, esse objectum cujusdam facultatis sui generis, quæ ab ipsis quandoque *facultas moralis* appellatur (1).

Cæterum, hanc facultatem agnoscunt non solum tanquam primam regulam boni et mali morales, sed eidem tribuunt

n'est pas autre chose que la morale du plaisir perfectionnée substituant le bonheur au plaisir, l'utile à l'agréable.» *Du Vrai, du Beau, et du Bien*, pag. 276.

(1) Audiatur omnium loco ipsemet scholæ princeps, Reid: «Selon moi, notre espèce possède une faculté originelle en vertu de laquelle, quand nous sommes arrivés à l'âge de raison et de réflexion, non seulement nous acquérons la notion du bien et du mal en général, mais encore nous reconnaissons que certains actes sont bons, et certains autres mauvais. Bien que le nom de *sens moral* soit plus fréquemment donné à cette faculté... le mot n'est cependant point nouveau...

Si la dénomination de *sens moral* a choqué, c'est que les philosophes ont dégradé les sens, et les ont dépouillés de la plus importante de ses fonctions.» *Œuvres compl.* pub. par Jouffroy, tom. 6, pag. 152.

cognitionem primorum principiorum scientiæ moralis (1); qua sane in re ad scholam sensualismi accedunt, ut patet.

4.º *Systemi scholæ positivæ*, eorum, nempe, qui cum Puffendorf ajunt nullum dari essentielle discrimen inter bonum, et malum morale; ita ut actiones humanæ «remota omni legē tan divina, quam humana, sint indifferentes.» Ad eandem scholam revocari jure potest Saint-Lambert, qui moralitatem actionis humanæ ex hominum opinione repetit.

Jam, ut ejusmodi systemata breviter expendantur, veraque doctrina simul constituatur, sit

THESIS 1.ª

Impium et absurdum est systema, quod actionum humanarum moralitatem repetit ex ipsarum voluptate aut utilitate.

Prob. *Est impium*, quia futuram vitam, animæ immortalitatem, ac exinde integram religionem subvertit. Siquidem, ex systemate ac mente propugnatorum hujus systematis, ideo voluptas et utilitas personalis moralitatem actionum humanarum constituunt, quia sunt unica, vera et realia bona, quæ homo adipisci potest; unde omnes affectus et conatus dirigere debet ad ipsas, tanquam ad ultimum finem humanæ vitæ, et summam felicitatem, cujus capax sit homo.

Est absurdum: 1.º quia aperte contradicit communi hominum sensui et rectæ rationi, quibus edocemur aliud esse voluptatem et utilitatem actionis, aliud plane diversum ejusdem bonitatem moralem; 2.º quia ex eo sequeretur actionem ejus qui pro patria aut religione tuenda cruciatus et mortem subit, esse vitiosam, seu moraliter malam, eoque vitiosiore, quo atrociora subit tormenta; contra vero, actionem ejus qui

(1) Andiatum iterum Reid: «Il y a dans l'Âme une faculté originelle que nous appelons conscience, ou faculté morale en vertu de laquelle nous acquérons les notions de bien, et de mal... et toutes les autres notions morales, que sont en nous; et c'est encore par la même faculté que nous connaissons la justice, ou l'injustice de telle ou telle action particulière. Les premiers principes de la morale, sont les suggestions immédiates de cette faculté, et nous avons les mêmes motifs de nous fier à ses décisions qu'à celles de nos sens et de toutes nos autres facultés naturelles.» *Ibid.* pag. 160.

amicum occidit, ut ejus pecuniam in propriam utilitatem et voluptatem vertat, esse bonam: 3.º quia similiter sequeretur hominem a brutis non secerni aut discriminari, cum et animalia, utilia et jucunda quærant, eisque fruantur.

Ad eandem scholam revocari jure potest Saint-Lambert, qui moralitatem actionis humanæ ex hominum opinione repetit.

Systemata scholæ utilitariæ, sicut et affectionis sensibilis, rejicienda sunt tanquam insufficientia ad moralitatem explicandam.

Prob. quoad systema utilitarium. 1.º Quia ex hoc systemate consequitur actionem quamlibet, quantumvis inhonestam et illicitam, licitam et honestam reddi posse, si utilis communitati vel societati evadat; quod absurdum est, ac notionem boni et mali moralis penitus subvertit; nemo quippe sanæ mentis homo dixerit, licitum et honestum esse innocentem punire, si hoc utilitatem communitati afferret.

2.º Si actionum humanarum moralitas ex utilitate publica pendet et desumitur: ergo ratio justitiae et honesti solum habet locum in actionibus, quæ communitatem respiciunt: ergo actiones, quæ hominem privatum respiciunt, moralitate privantur, ac proinde actus justitiæ commutativæ, et relationes inter privatos homines bonitate et malitia morali non gaudent.

3.º In hoc systemate confunduntur rationes boni, utilis et honesti, quæ tamen essentialiter distinguuntur; bonum quippe utile, non propter se, sicut bonum honestum, sed propter aliud quæritur, habetque potius rationem medii.

Quoad systema affectionis sensibilis. Nam 1.º gratuitum est, ac nullo rationali fundamento innititur, dum inducit novas facultates ad agnoscendum et discernendum bonum et malum morale, cum ad hoc abunde sufficiat intellectus vel ratio, ad quam proprie ac vere pertinet ejusmodi vis et officium.

2.º Ex eo quod dum bene agimus, internam satisfactionem, remorsum vero dum male agimus; ac similiter ex eo quod dum alios bene aut male agentes observamus, sympathiam et antipathiam experimur, colligi ad summum potest ejusmodi actionibus inesse bonitatem vel malitiam moralem, ex quibus præfati affectus originem ducant, ast minime co-

ligi potest ejusmodi affectus constituere moralitatem illarum actionum. Ergo hoc systema sumit effectum pro causa; non enim quia sympathiam aut antipathiam experimur, actus est bonus vel malus moraliter, sed quia actus est bonus vel malus, ideo antipathiam et sympathiam, vel alias affectiones experimur.

THESIS 3.^a

Moralitas non desumitur ex libera Dei voluntate.

Prob. 1.º Dantur actus, quibus moralitas essentialiter inest, ita ut nec esse, nec concipi possint sine moralitate, ut apparet in blasphemia, et odio Dei, mendacio, etc., qui sunt essentialiter *mali*; atqui essentialiter rerum, utpote immutabiles, non dependent ex libera Dei voluntate: ergo sicut ex libera Dei voluntate non pendet quod homo sit rationalis, aut ens finitum, ita nec quod perjurium, ex. gr. sit *malum* moraliter. Ergo moralitas actionum humanarum solum dici potest dependens ex libera Dei voluntate indirecte, et ex hypothese, quatenus, nempe, si nolisset homines creare, non existerent hominum actus morales.

2.º Justitia et honestas quarundam actionum, sunt independentes a voluntate divina; quippe pro priori ad voluntatem divinam, et independentem ab ejus decretis et præceptis, concipimus justitiam et honestatem in quibusdam rebus, sicut injustitiam et turpitudinem in aliis; immo, si supponamus hominem, cui ignota sit voluntas divina, ipseque Deus, adhuc ut bonos agnosceret actus servandi fidem amico, honorandi parentes; ut malos vero, pejerare, aut innocentem occidere (1).

(1) Huic Puffendorf sententia, quam hic oppugnamus, præluxit olim Occam, qui hæc scribit: «Licet odium Dei, furari, adulterari, habeant malam circumstantiam annexam, et similia de communi lege, quatenus fiunt ab aliquo, qui ex præcepto divino obligatur ad contrarium; sed quantum ad esse absolutum in illis actibus, possunt fieri a Deo sine omni circumstantia mala annexa; et etiam merito-rie possent fieri a viatore, si caderent sub præcepto divino, sicut nunc de facto eorum opposita cadunt sub præcepto divino.» *Sentent. lib. 2.º, q. 19.*

THESIS 4.^a

Moralitas constituitur per ordinem, seu relationem transcendentalem actus ad objectum prout consentaneum rationi.

Prob. ac simul explicatur thesis. In actione humana duo sunt: 1.º entitas physica actionis, seu quod in idem redit, actio quatenus vitaliter egreditur a determinata potentia, quæ est voluntas libera: 2.º honestas, vel inhonestas, sive esse morale; quod in ea elucet. Jam vero, omni actioni commune est speciem et distinctionem desumere ex ordine ad suum objectum: sic actus intellectus specificatur et distinguitur ab actu sensus, quatenus respicit objectum, quod distinguitur ab objecto sensus, ac inter ipsos sensus, visio, ex. gr. distinguitur ab auditione, quatenus illa respicit colorem, cui essentialiter coaptatur et commensuratur, ista vero sonum: hic autem ordo actuum ad propria objecta, dicitur relatio transcendentalis, quia includitur in ipsa natura actus, qui ex ipsa sua essentia, et per suam essentiam respicit determinatum objectum. Ergo cum moralitas non nisi in actibus inveniatur, primario constitui debet per ordinem seu relationem transcendentalem ad objectum aliquod; id namque commune est omni actui, sive operationi. Ast vero, objectum actui morali objici debet ipsumque terminare, non solum quoad entitatem physicam, sed quoad esse morale; quod quidem esse morale objecto convenit, quatenus terminat actionem juxta præscriptum rationis, cujus proprium est cognoscere convenientiam aut discrepantiam actionis ad tale objectum terminatæ, cum essentiis rerum, præsertim vero cum ipsa natura humana, quatenus per legem naturalem, quam insitam habet, participat legem æternam. Ex quibus hæc colliges

Corollaria:

Moralitatem actus dependere a ratione tanquam a principio immediato, quatenus per rationem nobis innotescit conformitas, aut discrepantia talis actus, prout terminatur ad tale objectum, cum rerum essentiis, prout ad invicem et ad Deum ordinantur. Atque hoc sensu ait D. Thomas; «Bonum per rationem representatur voluntati, ut objectum; et in quantum cadit sub ordine rationis, pertinet ad genus

moris, et causat bonitatem moralem in actu voluntatis; ratio enim principium est humanorum actuum (1).»

2.^m Quoad rei veritatem et substantiam, idem est dicere moralitatem constitui per ordinem actus et objecti ad rationem humanam, ac dicere eam constitui per ordinem ad legem æternam. Etenim, ratio humana catenus est principium et causa moralitatis, quatenus per legem naturalem continuatur cum lege æterna, cuius est veluti participatio, et impressio quædam rationis divinæ. Unde et D. Tomas: «Quod autem ratio humana sit regula voluntatis humanæ, ex qua ejus bonitas mensuretur, habet ex lege æterna, quæ est ratio divina (2).»

3.^m Ergo distinctio inter bonum et malum morale, essentialis est ac primitiva, ac proinde immutabilis, utpote fundata in ipsis rerum essentiis, quatenus dicunt ordinem ad legem æternam, quæ identificatur cum ratione divina, in qua præexistunt rerum essentiæ.

4.^m Ergo solum in nostra hac theoria reddi potest sufficiens ratio distinctionis essentialis inter bonum et malum morale, ac immutabilitatis et necessitatis moralitatis quoad actus quosdam. +

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Objic. 1.º adversus 3.^{am} thesim, cum Puffendorf. Honestas et turpitudine actionis humanæ desumitur ex convenientia cum aliqua regula vel lege; sed lex involvit actum voluntatis, utpote jussio superioris: ergo.

Resp. 1.º Honestas naturalis et necessaria, sicut et turpitudine, non desumuntur ex conformitate, aut discrepantia cum lege mere positiva, quæ ex libera voluntate legislatorum potissimum pendet, sed ex lege æterna, quæ, ut diximus, identificatur cum ipsa ratione Dei, quatenus continet ideas archetypas rerum; atque idcirco est immutabilis et necessaria, sicut ipsa Dei essentia, quamvis quoad executionem ordinis mente divina præconcepti, a voluntate dependeat. Ver-

(1) *Sum. Theol.* 1.^a 2.^a, q. 19, art. 4.º, ad 3.^m

(2) *Ibid.*, art. 4.º

bo: honestas naturalis rerum desumitur ex conformitate cum lege æterna, quatenus includit divinam rationem seu intelligentiam, continentem seu representantem rerum essentias et ordinem, non quatenus includit executionem hujus ordinis, et productionem essentialium ad extra, quod pertinet ad liberam voluntatem. Unde etiam

Resp. potest 2.º disting. maj. Honestas et turpitudine actionis humanæ desumitur ex convenientia cum aliqua regula vel lege, *æterna vel naturali*, conc. *positiva et humana*, subd. *quoad omnes actiones humanas*, neg. *quoad aliquas quæ non sunt ab intrinseco seu essentialiter bonæ vel malæ*, conc. +

Objic. 2.º adversus 4.^{am} thesim. Moralitas illorum actuum, qui dicuntur intrinsece boni vel mali, est immutabilis et necessaria: ergo constitui nequit per ordinem ad rationem humanam. Prob. cons. Ratio humana est mutabilis et contingens: ergo nequit esse principium, aut regula moralitatis necessariæ et immutabilis.

Resp. Neg. cons. Ad prob. dist. ant. Est mutabilis et contingens, *subjective*, conc. *objective*, neg. Ratio humana, ut quævis res creata, mutationi et contingentie est obnoxia quoad existentiam, multiplicationem actuum, et successivam perfectibilitatem; id tamen nihil obstat quominus objecta necessaria et immutabilia percipiat, ac in eis relationes similiter necessarias et immutabiles.

Inst. Saltem quoad illos actus, qui sunt boni, vel mali non intrinsece, sed ex lege positiva præcipiente vel prohibente, moralitas non desumitur ex ordine ad rationem; hæc enim pro priori ad legem positivam nihil circa ipsos præscribit: ergo.

Resp. Neg. ant. Ratio enim pro priori ad legem quamlibet positivam, præscribit obediendum esse superiori legitime præcipienti, cui præscriptioni rationis et legis naturalis, innitur obligatio et moralitas, quæ insunt actibus ejusmodi a lege positiva *immediate* quidem, sed a ratione et lege naturali *mediate* præcepta, vel prohibita.

Objic. 3.º Libertas distinguitur a conformitate vel discrepantia actus et objecti cum ratione; atqui moralitas constituitur per libertatem, posita enim libertate actus, ponitur ejusdem moralitas: ergo hæc non constituitur per ordinem, etc.

Resp. Dist. min. Constituitur per libertatem *præsuppositivè*, conc. *formaliter*, neg. Hoc est, libertas est conditio *sine qua non* ad moralitatem actus; minime vero ratio formalis moralitatis, cujus conceptus, a conceptu libertatis prorsus distinguitur. Imo vero, potest dari actus liber, quin sit moralis, ut contingit dum homo actum aliquem libere ponit, non advertens ejus malitiam moralem.

ARTICULUS SECUNDUS.

De speciebus et effectibus moralitatis.

«Si loquamur de actu morali, ait D. Thomas (1), secundum suam speciem, sic non omnis actus moralis est bonus vel malus, sed aliquis indifferens.» Ex quibus verbis inferri videtur, D. Thomam connumerare indifferenciam inter species moralitatis, quod tamen alii alii Angelici Doctoris textibus innixi, inficiantur.

Quidquid tamen de hoc sit, pro certo haberi debet, actus morales, si prout existunt a parte rei, seu ex parte subjecti spectentur, duplicem tantum speciem moralitatis induere. Nam, vel actus qui exercetur, ordinatur ad finem rationi consentaneum, et tunc *bonitatem* moralem sibi vendicat, si ex aliis capitibus, ut ex objecto, vel circumstantiis non vitietur, vel non dirigitur ad finem honestum seu rationi consentaneum, et tunc, quantumvis ex objecto, seu secundum speciem indifferens, ut deambulare vel loqui, *malitiam* moralem induit; actus quippe omnis moralis in individuo consideratus, eo ipso quod ex deliberatione procedit, ad finem determinatum tendit, qui finis necessario vel bonus est, vel malus. Ex dictis infertur

a) *Objectum*, prout subditum ordini morali, esse id ex quo primario et principaliter desumitur bonitas vel malitia moralis actus humani; tum quia est id quod primo respicit actus moralis, tum quia identificatur cum *fine operis*; finis

(1) QQ. Disp. De Malo, q. 2.^a, art. 5.º

autem est principium voluntatis, a qua procedunt actus de liberati, quibus solis inest moralitas.

b) *Finem* influere quoque in moralitatem actus, quatenus, præter finem operis, qui est ipsummet objectum, operans finem alium sibi potest præstituire, qui finis *operantis et extrinsecus*, quatenus rationi est consentaneus, vel disconveniens, moralitatem actus adauget, vel minuit.

c) *Circumstantias* similiter, quæ actum voluntatis comitantur, posse esse concausas moralitatis ejusdem, prout involvunt convenientiam, vel discrepantiam cum recta ratione et regulis morum, distinctam a conformitate objecti secundum se spectati. Sunt autem circumstantiæ: *accidentia quæ afficiunt actum humanum in ordine morali spectatum*. Septem communiter assignantur verbis hæc significatæ: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando*, quas sigillatim exponendas theologis remittimus. Id solum adnotare velim, ipsarum quasdam novam speciem bonitas vel malitiæ addere ei, quam actus ex objecto præhabet; alias augere; alias vero minuere bonitatem vel malitiam intra eandem speciem; unde primæ dicuntur *mutantes speciem*, secundæ *aggravantes*, postremæ *diminuentes*.

Inter effectus, seu potius consecutaria moralitatis, præcipua sunt:

a) *Imputabilitas moralis*, quæ exurgit ex libertate, prout connotat objectum morale. Unde imputabilitas moralis duplex elementum involvit: 1.º libertatem; actus enim eatenus agenti imputatur, quatenus facultatem habet illum ponendi vel non ponendi; unde actiones animalium, puerorum et amentium, imputabilitati non sunt obnoxie: 2.º respectum vel relationem ad ordinem moralem; nam quamvis actionem quis libere eliciat, ipsi tamen *moraliter* non imputatur, nisi ejus bonitatem vel malitiam advertat explicitè, vel implicitè. *Moraliter*, inquam, quia leges civiles actiones quandoque imputant, præsertim quoad nocumenta reparanda, quamvis defuerit advertentia actualis bonitatis et malitiæ moralis ex parte agentis.

b) *Meritum*, quod exurgit ex actu humano vel morali, quatenus fit in obsequium alterius, cui actus ille ex peculiari contractu vel obligatione non debetur, quamvis ex officio vel obligatione generali ipsi debeatur. Hinc ad meritum na-